

KŠIŠTOF TOLKAČEVSKI

Epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo patirtys Lietuvoje XIX amžiuje

---

ANOTACIJA. Straipsnyje apibrėžiami epigrafiniai memorialiniai įrašai, aptariami kai kurie epitafijų ir kitų įrašų publikavimo aspektai XIX amžiuje. Remiantis aptariamo laikotarpio idėjinėmis srovėmis, mokslinėmis bei leidybinėmis tendencijomis Europoje, pateiktas istorinis epitafijų publikavimo kontekstas. Taip pat išplėstas XIX a. publikuotų epitafijų sąrašas, aptarta leidybinė situacija bei kai kurių su epitafijos žanru susijusių asmenybių veikla Lietuvoje. Be kita ko, straipsnyje kalbama apie publikuotų epitafijų atrankos principus bei turinį.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: epigrafiniai memorialiniai įrašai; epitafija; XIX a. publikacijos; Juozapas Ignacas Kraševskis (Józef Ignacy Kraszewski); Adomas Honoris Kirkoras (Adam Honory Kirkor); Eustachijus Tiškevičius (Eustachy Tyszkiewicz).

ĮVADAS

Rašytiniai istoriniai šaltiniai jau Renesanso epochoje susilaukė kritiško tyrėjų vertinimo, daugiausia dėl pasitaikiusių klastojimo atvejų. Bene žinomiausias pavyzdys – Lorenzo Vallos apie 1440 m. atliktas *Donatio Constantini* tyrimas, kuriuo buvo įrodytas šio dokumento neautentiškumas. Plintantis dokumentų falsifikavimas ir apskritai susidomėjimas dokumentais turėjo paskatinti priemonių bei būdų darbui su rašytiniais šaltiniais atsiradimą. Štai benediktinų vienuolis Jeanas Mabillonas buvo susidūręs su dokumentų klastojimo atvejais, todėl XVII a. pabaigoje jo pradėti tyrimai turėjo pragmatinių tikslų – nusta-

tyti dokumento autentiškumą. 1681 m. pasirodė Jeano Mabillono traktatas *De re diplomatica* (*Apie diplomatiką*), kuriame autorius išdėstė Viduramžių rankraščių autentiškumo ir jų parašymo datų nustatymo principus¹. Susidomėjimas dokumentais ir toliau augo, netrukus juos pradėta perrašinėti, tiražuoti. Dokumentų ar jų dalių publikavimas ypač paspartėjo XIX a. viduryje, veikiant pozityvizmo srovėms², kai istorijos moksle atsirado poreikis istorijos naratyvą pagrįsti istoriniais šaltiniais. Būtinybę remtis dokumentais (ir pateikti juos skaitytojui) akcentavo Vakarų Europos, ypač Vokietijos, istorikai, todėl istoriniuose veikaluose pradėta gausiai naudotis archyviniais šaltiniais, jie cituoti ir publikuoti.

Panašaus likimo galėjo sulaukti ir netradiciniai šaltiniai, kurių tekstai buvo rašyti ne popieriuje, o ant patvaresnės medžiagos. Kadangi pagalbinė istorijos disciplina, tirianti įrašus, įrėžtus kietoje medžiagoje (akmenyje, metale, medyje ir kt.), apibrėžiama epigrafikos terminu, tokius įrašus tikslinga vadinti *epigrafiniiais*³. Semiotikos mokslo atstovas Jurijus Lotmanas teksto „fiksacijos“, t. y. teksto užrašymo, būdą tiesiogiai sieja su teksto funkcija – užrašymo būdas daro įtaką įrašo paskirčiai⁴. Kietoje medžiagoje užfiksuotas tekstas yra priešingybė, antitezė nepatvarioje medžiagoje užfiksuotam tekstui – jis

¹ „Jean Mabillon“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 726.

² Albinas Plėšnys, „Pozityvizmas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2010, p. 670–671.

³ Istoriografijoje epigrafikos tyrimo objektas dažniausia yra vadinamas tiesiog *įrašu* (gr. *epigraphē*). Ši sąvoka yra suvokiama kaip įvairaus turinio ir visokeriopos paskirties tekstas, įrašytas kietoje ir patvarioje medžiagoje. Greta šio termino, mokslinėje apyvarčioje vartojamas ir *epigrafo* terminas, kuris suvokiamas kaip trumpas užrašas ant paminklo, šventyklos, kitokio statinio sienos, metalo, molio, kaulo, medžio, kitokio dirbinio. Vis dėlto abu terminai turi papildomų reikšmių: pagrindinė *įrašo* reikšmė yra įrašymas į knygas, kas įrašyta. Taip pat ir *epigrafas* reiškia literatūros kūrinio, liaudies dainos ar pasakėčios citatą, įrašytą kūrinio ar jo dalių pradžioje autoriaus minčiai apibūdinti. Kitų šalių, pavyzdžiui, Lenkijos mokslininkai vartoja ne graikišką, bet lotynišką įrašo atitikmenį – *inscriptio*. Lietuvoje, kalbėdami apie įrašus kietoje medžiagoje, šį terminą kartais vartoja istorikai, tačiau, kaip ir *epigrafas* arba *įrašas*, *inskripcija* taip pat turi tas pačias dvi prasmes: tai įrašas kietoje medžiagoje arba citata, *motto* dokumente. Todėl, šio darbo autoriaus nuomone, išvengti dviprasmybių ir išryškinti įrašo ant kietos medžiagos tyrimo ypatybes galėtų padėti sąvokos *epigrafinis įrašas* vartojimas.

⁴ Jurij Lotman, Aleksander Piatigorski, „Tekstas ir funkcija“, in: *Kultūros semiotika*: Straipsnių rinktinė, sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 141–142.

prieinamas gerokai didesniai skaitytojų ratui, yra ilgaamžiškesnis, patvaresnis, todėl turėjo atlikti kitokią funkciją, negu įprastas tekstas. Vienas iš pagrindinių tokio įrašo funkcijų-tikslų⁵ buvo įamžinti atminimą apie įvykį ar asmenį, svarbų visuomenei. Šie įrašai atsirasdavo ant atminimo simbolių – memorialų (galima būtų išskirti tokius memorialinių statinių tipus: memorialinė arka, paminklinis akmuo, paminklinė lenta, riboženklis, paminklas, stulpas, megalitas, konstrukcija, pastatas ar kas nors kita, pastatyta mirusiajam ar įvykiui atminti)⁶. Taigi šiuos įrašus galima vadinti *epigrafiniais* (pažymint jų užrašymo būdą epigrafiniu raštu), *memorialiniais* (pažymint jų funkciją).

Epigrafiniai memorialiniai įrašai, kaip ir istorijos šaltiniai, taip pat buvo publikuojami, tačiau nesulaukė didesnio tyrėjų dėmesio. Pirmuosius atskirus epigrafinių įrašų publikavimo atvejus paminėjo filologė Eugenija Ulčinaite ir Włodzimierz Appelis knygoje *Vilniaus bažnyčių įrašai*⁷. Išsamesnį publikacijų sąrašą pateikė ir trumpai jas aptarė dailėtyrininkė Marija Matušakaitė knygoje *Išėjusiems atminti*⁸. Vis dėlto publikacijų turinys liko beveik netyrinėtas. Todėl šio darbo tikslas yra atskleisti, kaip ir kodėl buvo publikuojami epigrafiniai memorialiniai įrašai. Tyrimo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. atskleisti istorinį epigrafinių įrašų publikavimo kontekstą;
2. atlikti epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo analizę.

Tyrimas apima laikotarpį nuo XIX a. pradžios, kai Lietuvos teritorijoje išaugo epitafijų ir kt. įrašų publikavimas, iki spaudos draudimo panaikinimo 1904 m., po kurio padaugėjo spaudos laisvės.

Darbe nagrinėjami tik spausdinti leidiniai, kadangi jie dažniausia būdavo skirti ir prieinami daugeliui skaitytojų. Nors yra žinoma, jog dar XVII a. kai kurie vienuoliai ir kunigai, suvokę istorinę ir meninę epitafijų vertę, jas nurašinėdavo. Vienas iš pavyzdžių – vienuolio Tomo Digonio (Thomas Digon) palikimas – Mažosios Lenkijos ir Lietuvos bernardinų provincijos bei Vilniaus konvento kro-

⁵ Kšištof Tolkačevski, „Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas“, in: *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83.

⁶ Cyril M. Harris, „Memorialas“, in: *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 325–334.

⁷ Włodzimierz Appel, Eugenija Ulčinaite, *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*, Vilnius: Aidai, 2005.

⁸ Marija Matušakaitė, *Išėjusiems atminti: Laidosena ir kapų ženklėjimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.

nikos, kuriose gausu epitafijų nuorašų⁹. Rankraštinės knygos reikalautų atskiro plataus tyrimo, todėl šiame straipsnyje nuo jų sąmoningai atsiribota.

PUBLIKACIJŲ ATSIKADIMO ISTORINIS KONTEKSTAS

Dažniausiai iš epigrafinių memorialinių įrašų buvo publikuojamos epitafijos¹⁰. Galima manyti, kad tai lėmė XVII a. Abiejų Tautų Respublikoje gyvavusi tradicija didikų karstų portretuose, tapytuose po jų mirties ir tvirtintuose uždengto karsto kojūgalyje¹¹, šalia velionio atvaizdo, paskelbti ir epitafiją¹². Kartais epitafijos papuošdavo laidotuvių spausdintų pamokslų tekstus, o dar vėliau jos pradėtos leisti atskirais lapeliais. Sunku pasakyti, nuo kada tokio pobūdžio kortelės imtos spausdinti Lietuvoje, tačiau yra žinoma, jog 1813 m. spalį caro pareigūnai surado kortelių su epitafija, skirta prancūzų generolui Josephui Lefebvre'ui, palaidotam Vilniaus Bernardinų kapinių vakariniame kolumbariume. Kortelės buvo spausdintos Vilniuje 450 egzempliorių tiražu¹³.

Apie rimtesnes publikacijas, kurių tikslas buvo supažindinti skaitytoją su epitafijomis, paminklinių lentų įrašais, galime kalbėti maždaug nuo XIX a. antrojo dešimtmečio. Tiesa, būtina paminėti 1655 m. publikuotą leidinį *Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati*¹⁴, kurį parengė Krokuvos kanauninkas

⁹ *Chronologia ordinis Fratrum Minorum de Observantia Provinciae Minoris Poloniae et Magni Ducatu Lithuaniae [...] collecta et conscripta [...] 1656 [...] per [...] Fratrem Thomam Digoń pro tunc Deffinitorem actualis et Praedicatorum Generalis et chronologum Provinciae*. Pgl. Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 407, 483.

¹⁰ Reikėtų skirti epitafijų publikacijas nuo užrašytų epitafijų, kurios niekada nebuvo iškaltos antkapyje, bet išplito kaip literatūrinis žanras. Plačiau žr.: Krystyna Syrnicka, „O komizmie w epitafiach“, in: *Meninis tekstas: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: Mokslinių straipsnių rinkinys*, Nr. 5, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 19–26.

¹¹ Laima Šinkūnaitė, „Tapatumo paieškos XVII a. Lietuvos portretinės dailės kontekste“, in: *Meno istorija ir kritika*, Nr. 4: *Menas ir tapatumas = Art and identity*, numerio sudarytoja Nijolė Taluntytė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2008, p. 78.

¹² Juliusz Chrościcki, *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1974, p. 71.

¹³ *Виленский временник. Акты и документы Архива Виленского, Ковенского и Гродненского генерал-губернаторского управления, относящиеся к истории 1812–1813 г. г.*, Ч. 2: *Переписка по части гражданского управления*, Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1913, p. 262–265.

¹⁴ [Simon Starovolscius,] *Simone Starovolscio Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati Adscriptorum*, Cracoviae: In Officina Viduae & Haeredum Francisci Caesarii, S. R. M. Typog., Anno Domini M. DC. L. V. [1655].

Simonas Starovolskis (Simon Starovolscius, Szymon Starowolski). 854 puslapių knygoje jis paskelbė Abiejų Tautų Respublikos katalikiškų bažnyčių (ne visų) epitafijas. Šį veikalą reikėtų laikyti išskirtiniu, kadangi tradicija publikuoti epitafijas Lietuvoje įsigalėjo tik XIX amžiuje. 1816 m. savaitraštyje *Tygodnik Wileński* buvo išspausdintas straipsnis¹⁵ apie Boleslovą Narsųjį. Autorius aprašė pirmojo Lenkijos karaliaus laidotuves, pateikė jo antkapio įrašą originalo (lotynų) kalba su vertimu į lenkų kalbą. Taip pat išnagrinėjo įvairias kronikas, kuriose buvo minima valdovo epitafija, ir atliko savotišką įrašo atsiradimo analizę. Daugiau antkapių įrašų pateikta dienraštyje *Dziennik Wileński*. Pavyzdžiui, 1818 m. buvo paskelbtas straipsnis¹⁶ apie rastą kunigaikščio Vasiljevo Rogvolodo antkapį, skaitytojui pateikta įrašo transkripcija. Nors šiais atvejais epitafija pateikiama kaip teksto priedas, pasirinktoji tematika patvirtina, kad jau nuo senų laikų Vakarų Europoje buvo domimasi archeologiniais kasinėjimais, senovės civilizacijų valdovų kapais ir pan. Pavyzdžiui, dar 1805 m. Kembridžo mokslininkas, teisės mokslų daktaras Edwardas Danielis Clarke'as išleido knygą apie Aleksandro Didžiojo kapą¹⁷.

Būtų pravartu paminėti, jog Europoje epigrafiais memorialiniais įrašais domėtasi dar Viduramžių pradžioje. Yra žinoma, kad jau VIII a. pabaigoje buvo parengtas seniausias iki šiol išlikęs kelionių po Romą vadovas, saugomas Ainzideln vienuolyne (Kloster Einsiedeln)¹⁸. Jame buvo pateikta nemažai epigrafinių memorialinių įrašų nuorašų. Gerokai didesnis susidomėjimas antikinių miestų įrašais kilo prasidėjus Renesanso epochai ir išradus spausdintą knygą. Apie 1430 m. vėl bandyta surinkti ir aprašyti Romos miesto paminklus (su įrašais) – tai Nikolo Signorilio (Niccolo Signorilio) rankraštinis veikalas *Descriptio*

¹⁵ „Grobowy napis Bolesława Wielkiego w Poznaniu“, *Tygodnik Wileński*, 1816, t. 1, Nr. 18, p. 286–294; 1816, t. 2, Nr. 19, p. 302–319.

¹⁶ „Starożytności krajowe: O nagrobku Xięcia Rochwolda, znalezionym w Orszy“, *Dziennik Wileński*, 1818, t. 2, Wilno, p. 394.

¹⁷ Clarke, Daniel Edward, *The Tomb of Alexander: a Dissertation of the Sarcophagus brought from Alexandria and now in the British Museum*, Cambridge: Printed by R. Watts at the University Press, 1805.

¹⁸ Arthur E. Gordon, *Illustrated introduction to Latin Epigraphy*, California–London: University of California Press, 1983, p. 8.

Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=ywI6SDUggk4C&pg=PA245&lpg=PA245&dq=anonymous+einsidlen&source=bl&ots=zGzGLh5ZCG&sig=S6YyCzcatEmFMe3Z8L1pktYJa6o&hl=en&sa=X&ei=M6KyU9aMG9SS7Aaa_4DgBw&ved=0CDMQ6AEwAg#v=onepage&q=anonymous%20einsidlen&f=false [2014 07 01 ribota prieiga].

*Urbis Romae eiusque excellentiae*¹⁹. Kitų to paties regiono miestų paminklais susidomėta kiek vėliau, pavyzdžiui, 1489 m. Desiderijus Spretis (Desiderio Sprethi) išleido Ravenos miesto įrašus²⁰. XVI amžiui būdingi dar įvairesni įrašai, nebeapsiribojantys Apeninų pusiasaliu, – poetas Amancijus ir matematikas Apianis išleido veikalą su įrašais, autorių teigimu, „beveik iš viso pasaulio“²¹. Jų knygoje atsirado paminklų nuorašų iš Ispanijos, Galijos, dabartinės Vokietijos, Graikijos, dalies Afrikos, Azijos, Artimųjų Rytų regiono ir kt.²² XVI–XVII a. buvo išleista ir daugiau knygų su epigrafiniais įrašais bei padaryta daugybė antikinių epigrafų atradimų jau ne vien Italijoje²³. XVIII a. susiformuoja publikavimo standartai. Kelių švietėjų darbai pakėlė epigrafinių įrašų publikavimo kartelę ir padėjo tvirtesnius mokslo pamatus. Minėtinas Gajetanas Marinis (Gaetano Marini), savo darbuose²⁴ įtvirtinęs nuostatą, jog epigrafiniai įrašai turi būti nurašomi tiksliai, be iškraipymų ir „pagražinimų“, kurių iki tol nevengota siekiant įrašą padaryti archajiškesnį, patrauklesnį skaitytojui²⁵. Pirmą kartą kritiškai į epigrafinius įrašus pažvelgė ir kitokį tyrimą atliko Morcelis (Stefano Antonio Morcelli), parašęs knygą apie lotyniškų įrašų stilius²⁶. Tai bene pirmasis bandymas dirbti su epigrafinių įrašų turiniu. Kritišku istoriko žvilgsniu įrašus nagrinėjo ir Antonis Muratori (Ludovico Antonio Muratori), paskelbęs keturių tomų daugiau negu 15 tūkst. įrašų turintį tezaurą²⁷, kuriame pirmą kartą buvo suabejota kai kurių gerai žinomų įrašų originalumu²⁸.

¹⁹ Niccolo Signorilio, *Descriptio Urbis Romae eiusque excellentiae*, [s. l.] [s. a.].

²⁰ Елена Васильевна Федорова, *Введение в латинскую эпиграфику*: Учеб. пособие для ист. и филол. спец. ун-тов, Москва: МГУ, 1982, p. 23.

²¹ Petrus Apianus, Bartholomaeus Amantius, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae, sed totius fere orbis summo studio ac maximis impensis terra marique conquistae feliciter incipiunt*, Ingolstadt: P. Apianus, 1534.

²² *Ibid.*, p. 47, 72, 402, 404, 407, 425, 540, 552, 555, 557.

²³ Елена Васильевна Федорова, *op. cit.*, p. 23.

²⁴ Gaetano Marini, *Iscrizioni antiche delle ville de'palazzi Albani*, Roma: Nella stamperia di Paolo Givnchi, provvisore de' libri della biblioteca Vaticana, MDCCLXXXV [1785]; Idem, *Gli atti e monumenti de'fratelli Arvali: scolpiti gia' in tavole di marmo ed ora raccolti diciferati e comentati*, Roma: Presso Antonio Fulgoni, 1795, p. 1–2.

²⁵ Елена Васильевна Федорова, *op. cit.*, p. 25.

²⁶ Stefano Antonio Morcelli, *De stilo inscriptionum latinarum libri tres*, t. 1–3, Romae: Ex Off. Giunchiana Maiore, 1780–1781.

²⁷ Ludovico Antonio Muratorio, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, t. 1–4, Mediolani: Ex Aedibus Palatinis, 1739–1742.

²⁸ Елена Васильевна Федорова, *op. cit.*, p. 25.

Vis dėlto iniciatyvą sistemingai rinkti ir publikuoti epigrafinius įrašus labiausiai paskatino susidomėjimas senovės laidojimo paminklais XIX amžiuje. Pirmiausia buvo imtasi senovės graikų įrašų – 1815 m. Augustas Böckhas pradėjo seriją *Corpus Inscriptionum Graecarum*, sudarytą iš keturių tomų (1827–1877), kuria rūpinosi Berlyno Akademija²⁹. Tiesa, Augustas Böckhas rėmėsi ankstesnių tyrėjų rinktais duomenimis ir juos panaudojo. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje projektas buvo tęsiamas – imtasi graikiškų įrašų Italijos pusiasalyje, Mažojoje Azijoje. 1862 m. Theodoras Mommsenas Berlyne pradėjo kitą didžiulį projektą (trunkantį iki šiol) *Corpus Inscriptionum Latinarum*³⁰. Pagrindinė projekto idėja – surinkti klasikinės lotynų kalbos pasaulio lotyniškus įrašus. XX a. atsirado dar daugiau panašių projektų, imta rinkti ir kitų kalbų įrašus (etruskų, semitų, lenkų ir t. t.).

XIX a. antrojoje pusėje Europoje kilo nemažas susidomėjimas jau ir savo šalių valdovų palaidojimo vietomis, paminklais, o kartu ir antkapių įrašais. Taip pat ir apie Vilniaus arkikatedroje bazilikoje palaidotus valdovus pasirodė ne viena knyga. Susidomėjimą didinga (nepriklausoma) valstybės istorija galėjo paskatinti ir preromantizmas³¹. Kadangi preromantikai ir romantikai labai domėjosi praeitimi³², aiškiai reikšdami simpatiją praeičiai ir antipatiją dabarčiai (ypač romantikai), natūralu, jog XIX amžiaus caro okupuotai Lietuvai kaip priešingybę iškėlė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpį.

Kitas reiškinys, galėjęs turėti įtakos epigrafinių memorialinių įrašų publikavimui, buvo naujų kapinių steigimo banga, nuvilnijusi per visą Europą XVIII a. pabaigoje – XIX a. Kapinių istorijos tyrėjas Jacekas Kolbuszewskis atkreipė dėmesį, jog XIX a. antrojoje pusėje antkapiniai įrašai labai išplinta, o antkapinė poezija suklesti³³, kadangi pradedama masiškai gaminti antkapius, atsiranda labai daug naujos epigrafinės medžiagos. Pirmiausia tai gali

---

²⁹ Jaan Puhvel, „Epigraphy“, *Encyclopaedia Britannica*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58800/The-decipherment-of-ancient-languages#toc58801>> [žiūrėta 2014 04 15].

³⁰ *Ibid.*, [žiūrėta 2014 04 15].

³¹ *Preromantizmas*, plg. Juozas Girdzijauskas, „Estetinis literatūros kontekstas“, in: *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 244.

³² *Ibid.*, p. 248.

³³ Jacek Kolbuszewski, *Najpiękniejsze epitafia polskie*, Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka, 1989, p. 9.

būti susiję su kapinių vieta mieste. Krikščioniškoje Europoje kapinės paprastai buvo steigiamos kartu su bažnyčia³⁴, gyvavo tradicija didikus ir pasiturinčius miestiečius laidoti bažnyčioje ar jos rūsiuose, tam tikslui pastatytuose kolumbariumuose su kriptomis. Patys iškiliausi žmonės – bažnyčių steigėjai, rėmėjai, dvasininkai – buvo laidojami svarbiausioje bažnyčios vietoje, t. y. po grindimis, po didžiuoju altoriumi, kuo arčiau šventųjų relikvijų. Mažiau nusipelnę ar žemesnio socialinio sluoksniu – toliau nuo apsidės, o nusidėjėliai – bažnyčios priangyje³⁵. Bažnyčios šventoriuje buvo laidojami daugiausia paprasti žmonės. Šventorių kapinės dažniausia būdavo nedidelės aikštelės, paprastai iš visų pusių apsuptos gyvenamųjų namų, su netvarkingai išdėstytais bevardžiais kapais. Retais atvejais buvo įamžinama mediniu kryžiumi arba akmeniu. Anot kapinių istoriko Stanisława Szenico, rotacija šventoriaus kapinėse vykdavo labai greitai, ilgiausiai palaikai galėdavo išgulėti iki dvidešimties metų³⁶.

Garbingiausiems atminti ir įamžinti bažnyčiose, kartais ant jų išorinių sienų, buvo tvirtinamos antkapinės plokštės. Tačiau XVIII a. atsiranda ir vis stiprėja tradicija kapines steigti už miesto ribų. Šią tradiciją Katalikų Bažnyčia bandė skiepyti jau nuo XVI a. – priimdama nutarimus, draudžiančius laidoti bažnyčių viduje³⁷, tačiau tai galutinai įgyvendinti pavyko tik įsijungus Apšvietos epochos teorijų paveiktai pasaulietinei valdžiai. Carinėje Rusijoje jau 1723 m. uždrausta laidoti šiapus miestų (su nedidelėmis išimtimis) ribų. Prancūzijoje šis draudimas įsigalėjo 1776 m., o kaimyninėje Lenkijoje (taip pat su keliomis išlygomis) – 1776 m.³⁸ Buvo argumentuojama, jog kapinaitėse prie bažnyčių, kur žemė nuolatos kasinėta ir į perpildytą dirvą laidoti nauji palaikai, yrantys kūnai skleidžia nuodingas dujas ir teršia aplinką. Ta tema pasirodė ne vienas mokslinis veikalas. Vertėtų pridurti, jog neretai šio draudimo nepaisyta ir toliau laidota bažnyčiose, pavyzdžiui, 1880 m., dar tebevyksiant Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios statyboms, požemio

³⁴ Edmund Małachowicz, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 1996, p. 181–182.

³⁵ Albinas Kuncevičius [ir kt.], *Radvilų tėvonija Dubingiuose*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 96.

³⁶ Stanisław Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1790–1850*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979, p. 10.

³⁷ Philippe Aries, *Człowiek i śmierć*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989, p. 58–59.

³⁸ Vida Girininkienė, *Vilniaus kapinės*, Vilnius: Atkula, 2004, p. 11.

koplyčioje buvo palaidotas bažnyčios fundatorius Reinoldas Tyzenhauzas. Jam atminti kriptoje pastatytas sarkofagas ir įrengta lenta su įrašu³⁹. Panašių pavyzdžių yra ir kituose Lietuvos miestuose bei miesteliuose⁴⁰. Tačiau taip elgtis galėdavo tik pasiturinčių šeimų atstovai.

Vis dėlto, atsižvelgiant į 1723 m. įsakymą, Vilniuje XIX a. pradžioje įsteigtos Rasų ir Bernardinų kapinės. Palyginti su šventorių kapinėmis, naujosios buvo gerokai didesnės. Tai iš dalies išsprendė ploto problemą, kadangi kone kiekvienam velioniui galėjo būti paskirtas žemės lopinėlis, kurį galima buvo pažymėti paminklu⁴¹. Be to, senųjų miesto kapinių pavyzdžiu, sekant tradicijomis, naujosiose kapinėse netgi buvo statomi kolumbariumai su kriptomis, įrengiami laidojimo rūšiai kapinių koplyčių požemiuose – imituojant kilmingųjų kapavietes (o gal skatinant juos čia laidoti?). Nors antkapinių paminklų būta ir anksčiau, beje, pačių įvairiausių, tik XIX a. paminklai ir jų įrašai tampa asmeniškesni, skirti ir tinkami kaip tik ten besiilsinčiam velioniui⁴². Paminklai buvo statomi net ir nepasiturintiems. Jų medžiaga, kokybė ir tipas, suprantama, priklausė nuo velionio artimųjų finansų. Nors mediniai kryžiai bėgant laikui vis tiek supūdavo, o nemaža XIX a. vidurio ir antrosios pusės antkapių buvo skirti ne vienam žmogui, bet visai šeimai įamžinti, kiekvienas paprastas žmogus turėjo progą likti visuomenės atmintyje, priešingai nei Viduramžiais, kai vargstantieji laidoti kolektyvinėse kapavietėse⁴³.

Daugybė palaidojimų, kuriuos reikėjo lankyti, antkapinių paminklų, medžių gausa, alėjos, informacinės lentelės darė kapines panašias į parkus, patrauklius lankytojams. Kapinės tapo gausiai lankomais objektais⁴⁴ – anot kultūros istoriko Philippe'o Arieso, susiformavo vadinamasis *kapinių kultas*⁴⁵. Šios priežastys galėjo nulemti susidomėjimą memorialiniais įrašais XIX amžiuje.

³⁹ *Po krikščionybės ženklų*, sudarė Nijolė Ratkienė, Utena: Utenos Indra, 2006, p. 127.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 41.

⁴¹ Neturtingi miesto gyventojai, pavyzdžiui, Bernardinų kapinėse laidoti nemokamai. Artimieji teturėjo pasirūpinti atlyginimu duobkasiams. Plg. Virgilijus Pugačiauskas, „Miestas ir Bernardinų kapinės“, in: *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 135.

⁴² Kšištof Tolkačevski, „Mirusiojo atminimas antkapinio paminklo užrašė“, in: *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 225.

⁴³ Edmund Małachowicz, *op. cit.*, p. 182.

⁴⁴ Vida Girininkienė, *op. cit.*, p. 15.

⁴⁵ Philippe Aries, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje*: Esė rinkinys, iš prancūzų kalbos vertė Birutė Gedgaudaitė, Dalia Šarkūnaitė, Vilnius: Baltos lankos, 1993, p. 197.

Galima manyti, jog pirmasis veikalas, kuriame buvo pateikta Lietuvos bažnyčiose buvusių epitafijų (išskyrus Starovolskio darbą), yra Juozapo Ignaco Kraševskio (Józef Ignacy Kraszewski) knyga *Wilno od początków jego do roku 1750*⁴⁶, kurią sudaro net keturi tomai. I tome autorius daug dėmesio skyrė LDK valdovų gyvenimui ir veiklai, taip pat mirčiai ir laidotuvėms aprašyti. Antkapių įrašus istorikas pateikė nuo II tomo, prie valdovų, palaidotų Vilniaus arkikatedroje bazilikoje, biografijų. Greta publikavo ne vieną antkapio įrašą, skirtą ir kitiems ten pat palaidotiems didikams bei dvasininkams. Taigi suprantama, kad II tome galima rasti epitafijų, skirtų šv. Kazimierui, Žygimanto Augusto žmonai Elzbietai, Barborai Radvilaitei, Vilniaus vyskupui Pauliui Alšėniškiui (Paweł Olszański), arkidiakonui Jonui Riškovskiui (Jan Ryszkowski), taip pat Vytautui Didžiajam ir kitiems. Tiesa, autorius pažymi, kad epitafija Vytautui nėra išlikusi, ir, remdamasis Simono Starovolskio veikalu, pateikia tik jos įrašą. Kai kur Kraševskis pateikė tik kelias epitafijų eilutes. Be Vilniaus arkikatedros bazilikos, istorikas įamžino ir kitų bažnyčių viduje ir išorėje buvusias epitafijas – Šv. Pranciškaus Asyžiečio ir šv. Bernardino Sieniečio, Šv. Onos, Šv. Arkangelo Mykolo, Šv. Teresės Avilietės, Šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto (arba Šv. Jonų), Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus bažnyčiose bei Aušros vartų koplyčioje. Po kiekvieno skyriaus, skirto konkrečiai bažnyčiai, Kraševskis pateikia kelis puslapius su naudota literatūra ir išsamiais antkapių įrašais. Visi įrašai tiek tekste, tiek išnašose, perteikiami tik originalo (daugiausia lotynų) kalba. III tomas buvo skirtas kitoms konfesijoms, jame jokių epigrafinių įrašų nepateikta. Gerokai mažiau įrašų yra IV tome – autorius publikavo įrašus, buvusius virš įėjimo į Sapiėgų bei Sluškų rūmus, ant šv. Hiacinto (Jackaus) skulptūros postamento, ankstesniuose tomuose praleistos Šv. Mikalojaus bažnyčios įrašus. Panašiai kaip ir II tome, skyrių pabaigoje pateikiamos išnašos, nuorodos į literatūrą bei detalūs antkapių įrašai.

Didikų kapų aprašymo tradicija seka ir Vilniaus miesto kultūros veikėjas Adomas Honoris Kirkoras (Adam Honory Kirkor). Pažymėtina, jog Kirkoras buvo mokslo ir kultūros žmogus, palankiai vertintas tuometės rusų valdžios. Dėl to 1849 m. buvo paskirtas Vilniaus statistikos komiteto nariu, tapo jo

⁴⁶ Józef Ignacy Kraszewski, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1–4, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wydanie Adama Zawadzkiego, 1840–1842.

kanceliarijos vedėju ir metraščio *Памятная книжка Виленской губернии* redaktoriumi (iki 1854). Naudodamasis užimamomis pareigomis, prie oficialios metraščio dalies jis pridėjo dar vieną, skirtą Vilniaus krašto istorijai ir kraštotyrai. Nuo 1855 m. Kirkoras buvo Vilniaus archeologinės komisijos narys, tyrimų rezultatus jis publikuodavo moksliniuose žurnaluose. 1859 m. įsigijo Teofilio Glücksbergo spaustuve. Taip pat dirbo Senienų muziejuje, leido ne vieną laikraštį (*Tygodnik Literacki Wileński, Teka Wileńska*), kuriuose rašė to meto Vilniaus mokslo autoritetai⁴⁷. Vis dėlto, neilgai trukus, šiuos laikraščius cenzūra uždraudė. Kirkoras taip pat išleido ne vieną istorinės tematikos knygą.

Pirmiausia epigrafinius memorialinius įrašus Kirkoras pateikė pirmajame vadove po Vilniaus miestą *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*⁴⁸; pasirodė net dvi jo laidos (1856, 1859). Įrašų pasirinkimas ir jų pateikimas šiuose leidimuose kiek skiriasi. Panašiai kaip ir Kraševskis, Kirkoras aprašė Vilniaus istoriją, Vilniaus arkikatedrą baziliką ir kai kuriuos ten palaidotus LDK valdovus. Pažymėtina, kad autorius nepateikė visų didikų antkapių įrašų, apsiribojo tik šv. Kazimiero, Vladislovo Vazos, 1853 m. atkurtos Vytauto Didžiojo bei keliomis kitomis epitafijomis. Iš kitų bažnyčių galima paminėti tik Šv. Jonų bažnyčią (vyskupo Stroinovskio epitafija). Abiejuose leidimuose Kirkoras daug išsamiau aprašė Vytauto Didžiojo kapo paieškų rezultatus, pateikė 1853 m. grafo Eustachijaus Tiškevičiaus pastangomis atkurtos epitafijos tekstą. Jis taip pat pripažino, jog didikų epitafijas nurašė iš jau minėto Starovolskio veikalo. Deja, Kirkoras tai padarė netiksliai. Vadovo po Vilnių autorius taip pat pateikė memorialinių įrašų, buvusių ant Slušų, Sapiegų rūmų sienų ir ant įvairių paminklų bei miesto pastatų sienų, pavyzdžiui, ant Vilniaus universiteto observatorijos. Įrašai publikuoti lotynų kalba, retais atvejais pateikiamas lenkiškas vertimas.

Tačiau Kirkoras tuo neapsiribojo ir ėmėsi naujos veiklos – paskelbė kelis antkapių įrašus ar jų dalis, buvusias užmiesčio kapinėse (Rasų, Bernardinų, Evangelikų). Kadangi pateikti tik keli įrašai, galima manyti, jog tai buvo gėnėtina nauja praktika, o aiškaus atrankos kriterijaus neturėta. Greičiausiai autorius pasirinko įdomesnius eiliuotus įrašus, kuriuos pateikė ne ištisai, o tik poetinę dalį, originalo, t. y. lenkų, kalba. Tai Gabrieliaus Oginskio (Gabriel

⁴⁷ Dawid Fajnhauz, Stefan Nosek, „Kirkor Adam Honory“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12, Wrocław, Warszawa, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1966–1967, p. 475–478.

⁴⁸ [Adam Honory Kirkor,] Jan ze Śliwina, *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno: Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856.

Ogiński, palaidotas Rasose), Tobijo Bicevičiaus (Tobjasz Bicewicz, palaidotas Evangelikų kapinėse) ir Novickos (Nowicka, palaidota Bernardinų kapinėse) epitafijos. Galima manyti, kad Oginskio epitafiją autorius pasirinko dėl jo asmenybės. Oginskis buvo 1812 m. Napoleono karo su Rusija dalyvis, vienas iš 1830–1831 m. sukilimo vadų, už politinę veiklą ištremtas ir kalintas. Oginskis taip pat gyveno aktyvų kultūrinį gyvenimą⁴⁹.

Syn, mąż, brat, obywatel, Chrześcijanin prawy,
Niezasłепiony w szczęściu, mężny w przeciwności,
Wszędzie i zawsze godnym był swych przodków sławy,
Życie poświęcał cnotcie, szczęście powinności.⁵⁰

Bicevičiaus epitafija greičiausiai buvo pasirinkta kaip akrosticho, įdomaus žanro, kur kiekvienos eilutės pirmoji raidė sudaro velionio vardą ir pavardę, pavyzdys. Tarp kitų įrašų akrostichų pasitaiko rečiau. Taip atrodo Bicevičiaus epitafija:

Ty, co śpiesznemi ten grób chcesz pominąć kroki
Obróć się wstecz przechodniu! a zważ, jak wyroki
Boskie są nieodmienne, wiek ludzki nie długim
Jeden bez żadnej przerwy pośpiesza za drugim:
Ach! – ten co tutaj leży, za prędko porwany,
Siostrze brat, a siostrzanom swym wuj ukochany?
Zniknął z oczu: Ci żalem napojeni srogiem
Bolejąc, ten nadgrobek zwłokom jego drogim,
Jego wiecznej pamiętce kładą na kamieniu.
Chcesz li zaś się dowiedzieć o jego imieniu?
Examinuj litery, wszystkie początkowe
Wierszy tych, a z nazwiskiem w nich znajdziesz gotowe.
Iżbyś zaś o sposobie życia jego wiedział,

⁴⁹ Eligiusz Kozłowski, „Ogiński Gabriel Józef Andrzej“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Polska Akademia Umiejętności, 1978, p. 602–603.

⁵⁰ [Adam Honory Kirkor,] *op. cit.*, p. 193. Vertimas: Sūnus, vyras, brolis, pilietis ir doras krikščionis, / Laimės neapakintas, narsiai pasipriešinime priešinęs / Visur ir visada buvo vertas savo protėvių šlovės, / Gyvenimą aukoję dorybei, laimė – pareigoms.

Czy w świecie się uwijał, czyli w domu siedział,
Znaj, że służył Żołniersko, a będąc też wartym
Podpółkownikiem umarł w półku pierwszym czwartym!⁵¹
roku 1785 września 20 dnia.

Na, o Bernardinų kapinių kolumbariume buvo palaidota Novicka, gydytojo Novicko žmona. Anot autoriaus, ji mirė nuo savo vyro rankos 1820 m. Paplajose. Greičiausiai tai turėjo būti gana žinoma vilniečiams istorija, kuri simboliškai atsispindi velionės antkapio įrašė:

Za miłość dożywotnią, nieskalaną wiarę
Z ręki męża srogięgo, wzięłam śmierć i karę.⁵²

Panašios koncepcijos yra kita Kirkoro leidinių serija – *Przewodnik historyczny po Wilnie*⁵³, *Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi, oraz do granic na Kowno i Warszawę*⁵⁴ bei *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacyi kolei żelaznych*⁵⁵. Turinio atžvilgiu autorius nepateikė beveik nieko nauja, taip pat atsisakė anksčiau publikuotų užmiesčio kapinių epitafijų, išskyrus Bicevičiaus įrašą, jas pakeitęs ištraukomis iš žymesnių kultūros veikėjų epitafijų.

⁵¹ *Ibid.*, p. 205. Vertimas plg. Adomas Honorijus Kirkoras, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, vertimas iš lenkų kalbos Kazio Uscilos, vertimas iš lotynų kalbos Onos Matusevičiūtės, įžanginis straipsnis Juozo Maceikos, Vilnius: Mintis, 1991, p. 202: Tu, kuris šį kapą greit aplenkti ruošiesi, / O, sustok, praeivi! Pamąstytk, ar spėsi / Bent susivokti – Dievo valios nepakeisi / Ir kaip visi į juodąją nebūtį eisi. / Ak! – tas, kuris čia guli, per greit iškeliaivo. / Širdį seseriai skauda, gedi dėdės savo / Baisiai liūdni vaikaičiai. Tik paminklas baltas / Iškilo čion gražiausias, kur jo kapas šaltas. / Cit! – tai tau parūpo jo pavardė ir vardas? / Eiles tuomet ištirki, ypač pirmas raides – / Viską pasakys jos, o jei pasidomėsi, / Ir arčiau papulkininkį pažint galėsi. / Čia, šiame kalnely, dabar jis liko vienas.

⁵² *Ibid.*, p. 222. Vertimas: Už meilę iki gyvos galvos, už nesuteptą tikėjimą / Žiaurus vyro ranka man suteikė mirtį ir bausmę.

⁵³ Adam Honory Kirkor, *Przewodnik historyczny po Wilnie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880.

⁵⁴ Adam Honory Kirkor, *Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi, oraz do granic na Kowno i Warszawę*: Przewodnik, Wilno: Nakładem i drukiem A. H. Kirkora, 1862.

⁵⁵ Adam Honory Kirkor, *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacyi kolei żelaznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880, p. 300.

1882 m. Varšuvoje išleistas veikalas *Groby wielkoksiążęce i królewskie w Wilnie*⁵⁶, kuriame publikuota gerokai daugiau valdovų ir jų žmonių epitafijų. Kirkoras prie minėtos problemos sugrįžta ir 1886 m., taip pat Varšuvoje išleisdamas knygą *Bazylika Litewska*⁵⁷. Leidiniuose įrašai pateikiami originalo kalba su vertimais į lenkų kalbą.

Apie didikų palaidojimus knygą išleido ir Joachimas Lelevelis (Joachim Lelewel). 1857 m. pasirodė jo darbas *Grobowe Królów Polskich pomniki*⁵⁸, skirtas Vavelyje palaidotiems karaliams ir kunigaikščiams. Lelevelis pagrindinį dėmesį skyrė architektūriniam ir istoriniam paminklų aptarimui, tačiau taip pat nurašė ir epitafijas. Epitafijos buvo pateiktos kitaip nei jo pirmtakų: kiekviena epitafijos eilutė pradedama arabišku skaitmeniu, taip sudarant eilučių seką. Tiesa, knyga sulaukė griežtos Józefo Łepkowskio kritikos, kurią jis išsakė knygoje *Groby trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu Katedry krakowskiej na Wawelu*⁵⁹. Manytina, jog Lelevelis galėjo rinkti ir Vilniaus bažnyčiose buvusius įrašus. Be to, kaip istorikas, jis domėjosi įvairiais epigrafiniais įrašais, tarp jų ir runomis. 1857 m. išleistoje knygelėje *Cześć bałwochwacza Sławian i Polski* Lelevelis pripažino klastotę XIX a. viduryje Mikožino (lenk. Mikorzyn) kaime, Lenkijoje, atrastus ir sensacija visoje Lenkijoje tapusius akmenis su įrėžtomis runomis⁶⁰. Vėliau toks jo sprendimas buvo sukritikuotas⁶¹. Greta įrašų ant paminklų, akmenų, riboženklių, Lelevelis tyrė ir monetų įrašus. Tai galėtų byloti apie jo platų epigrafikos objekto matymą.

Iš tuomečio konteksto iškrenta grafo Eustachijaus Tiškevičiaus parengta knyga apie jo giminės narius *Groby rodziny Tyszkiewiczów*⁶². Tai Tiškevičių

⁵⁶ Adam Honory Kirkor, *Groby wielkoksiążęce i królewskie w Wilnie*, Warszawa: Drukiem Józefa Ungra, przy ulicy Nowolipki Nr. 3, 1882.

⁵⁷ Adam Honory Kirkor, *Bazylika Litewska*. Odbitka z „Przeglądu Powszechnego“, Warszawa: Druk Wł. L. Anczyca i spółki, pod zarządem Jana Gadowskiego, 1886.

⁵⁸ Joachim Lelewel, *Grobowe Królów Polskich pomniki*, Poznań: Nakładem J. K. Żupańskiego, 1857.

⁵⁹ Józef Łepkowski, „Pomniki królów polskich“, in: *Groby trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu Katedry krakowskiej na Wawelu*, Kraków: W Drukarni „Czasu“ W. Kirchmayera, 1868.

⁶⁰ Joachim Lelewel, *Cześć bałwochwacza Sławian i Polski*, Poznań: Nakł. Księgarni J. K. Żupańskiego, 1857.

⁶¹ Franciszek Piekosiński, *Kamienie mikożyńskie*, Kraków: W Drukarni „Czasu“ Fr. Kulczyckiego, 1896, p. 1–9.

⁶² Eustachy Tyszkiewicz, *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa: Drukiem Jana Jaworskiego, 1873.

giminės palaidojimų vietų sąvadas su istorine ir architektūrine informacija. Eustachijaus Tiškevičiaus tikslas buvo surinkti informaciją ir suregistruoti savo giminės atstovus, palaidotus ne tik Abiejų Tautų Respublikos teritorijoje, bet ir visoje Europoje. Antkapių įrašai knygoje pateikiami ištiesi, originalo kalbomis (lenkų, rusų, lotynų), be vertimų į lenkų kalbą. Tekstas papildytas plačiomis palaidotų asmenų biografijomis ir iliustracijomis. Galima manyti, kad šią knygą, kaip ir kitas Tiškevičiaus parengtas ar finansuotas knygas, įkvėpė didelis susidomėjimas savo tėvynės ir giminės istorija.

IŠVADOS

Atlikus tyrimą galima konstatuoti, jog epigrafinių memorialinių įrašų publikavimui įtakos turėjo tuo metu mokslo pasaulyje svarbios filosofinės srovės, istorikų mokyklos bei pavienių asmenų iniciatyvos. Preromantizmas ir romantizmas XIX a. Europoje ir Lietuvoje paskatino tautas ieškoti savo „didingos“ istorijos, taip pat tos istorijos kūrėjų, t. y. šalių valdovų. Tai paskatino valdovų kapų paieškas, istorinės literatūros apie juos atsiradimą. Šioje literatūroje kaip įdomybės buvo pateikiami ir antkapių įrašai. Vakarų Europoje, ypač Vokietijoje, egzistavo dar viena epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo tradicija – įrašams skelbti buvo skiriamos ištiesos teminės knygų serijos.

LDK didikų epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo pirmtaku Lietuvoje reikėtų laikyti Juozapą Ignacą Kraševskį, kuris išleido seriją knygų apie Vilniaus istoriją. Greta LDK didikų biografijų, jis pateikė ir epigrafinių duomenų. Šį Kraševskio metodą taikė ir vėlesni tyrėjai (Mykolas Balinskis, Adomas Honoris Kirkoras). Ypatingą indėlį įnešė Kirkoras, savo išleistuose patrauklaus formato kelionių vadovuose populiarinę antkapinę epigrafiką. Iš straipsnyje pateiktų literatūros pozicijų matyti, jog per visą XIX amžių epigrafinių memorialinių įrašų publikavimo tradicija keitėsi: pradėta įrašus versti iš originalo (dažniausiai lotynų) kalbos į lenkų kalbą, renkamosi publikuoti ne vien aristokratų, bet ir miestiečių epitafijas, taip pat būdavo pasirenkami įdomesnio turinio antkapių įrašai. Tai galėtų liudyti glaudesnio santykio su skaitytoju paieškas.

LITERATŪRA

- APIANUS PETRUS, AMANTIUS BARTHOLOMAEUS, *Inscriptiones sacrosanctae vetustatis non illae quidem Romanae, sed totius fere orbis summo studio ac maximis impensis terra marique conquistae feliciter incipiunt*, Ingolstadt: P. Apianus, 1534.
- APPEL WŁODZIMIERZ, ULČINAITĖ EUGENIJA, *Inskrypcje Wileńskich kościołów = Vilniaus bažnyčių įrašai = Inscriptiones ecclesiarum Vilnensium*, Vilnius: Aidai, 2005.
- ARIES PHILIPPE, *Człowiek i śmierć*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1989.
- ARIES PHILIPPE, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje: Esė rinkinys, iš prancūzų kalbos vertė Birutė Gedgaudaitė, Dalia Šarkūnaitė*, Vilnius: Baltos lankos, 1993.
- CHROŚCICKI JULIUSZ, *Pompa funebris. Z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.
- CLARKE DANIEL EDWARD, *The Tomb of Alexander: a Dissertation of the Sarcophagus brought from Alexandria and now in the British Museum*, Cambridge: Printed by R. Watts at the University Press, 1805.
- FAJNHAUZ DAWID, NOSEK STEFAN, „Kirkor Adam Honory“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 12, Wrocław, Warszawa, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1966–1967, p. 475–478.
- GIRDZIJAUSKAS JUOZAS, „Estetinis literatūros kontekstas“, in: *Lietuvių literatūros istorija. XIX amžius*, sudarytojas ir vyriausiasis redaktorius Juozas Girdzijauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 234–272.
- GIRININKIENĖ VIDA, *Vilniaus kapinės*, Vilnius: Atkula, 2004.
- GORDON ARTHUR E., *Illustrated introduction to Latin Epigraphy*, California–London: University of California Press, 1983.
- „Grobowy napis Bolesława Wielkiego w Poznaniu“, *Tygodnik Wileński*, 1816, t. 1, Nr. 18, p. 286–294; 1816, t. 2, Nr. 19, p. 302–319.
- GUDAVIČIUS EDVARDAS, „Epigrafas, 1“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 530.
- HARRIS CYRIL M., „Memorialas“, in: *Iliustruotas architektūros istorijos žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007, p. 325–334.
- „Inskripcija“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 8, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005, p. 149.
- JANONIENĖ RŪTA, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*, Vilnius: Aidai, 2010.
- „Jean Mabillon“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 726.
- KIRKOR ADAM HONORY, *Bazylika Litewska: Odbitka z „Przeglądu Powszechnego“*, Warszawa: Druk Wł. L. Anczyca i spółki, pod zarządem Jana Gadowskiego, 1886.
- KIRKOR ADAM HONORY, *Groby wielkokszyńce i królewskie w Wilnie*, Warszawa: Drukiem Józefa Ungra, przy ulicy Nowolipki Nr. 3, 1882.
- [KIRKOR, ADAM HONORY,] JAN ZE ŚLIWINA, *Przechadzki po Wilnie i jego okolicach*, Wilno: Drukarnia A. Marcinowskiego, 1856.
- KIRKORAS ADOMAS HONORIJUS, *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*, vertimas iš lenkų kalbos Kazio Uscilos, vertimas iš lotynų kalbos Onos Matusevičiūtės, įžanginis straipsnis Juozo Maceikos, Vilnius: Mintis, 1991.

- KIRKOR ADAM HONORY, *Przewodnik historyczny po Wilnie*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880.
- KIRKOR ADAM HONORY, *Przewodnik po Wilnie i jego okolicach z wykazaniem historycznym najbliższych stacyi kolei żelaznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1880.
- KIRKOR ADAM HONORY, *Wilno i koleje żelazne z Wilna do Petersburga i Rygi, oraz do granic na Kowno i Warszawę*: Przewodnik, Wilno: Nakładem i drukiem A. H. Kirkora, 1862.
- KOLBUSZEWSKI JACEK, *Najpiękniejsze epitafia polskie*, Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka, 1989.
- KOZŁOWSKI ELIGIUSZ, „Ogiński Gabriel Józef Andrzej“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 23, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Polska Akademia Umiejętności, 1978, p. 602–603.
- KRASZEWSKI JÓZEF IGNACY, *Wilno od początków jego do roku 1750*, t. 1–4, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wydanie Adama Zawadzkiego, 1840–1842.
- KUBILIUS VYTAUTAS, „Epigrafas, 2“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 530.
- KUNCEVIČIUS ALBINAS [ir kt.], *Radvilų tėvonija Dubingiuose*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
- LELEWEL JOACHIM, *Cześć bałwochwalcza Sławian i Polski*, Poznań: Nakł. Księgarni J. K. Żupańskiego, 1857.
- LELEWEL JOACHIM, *Grobowe Królów Polskich pomniki*, Poznań: Nakładem J. K. Żupańskiego, 1857.
- ŁEPKOWSKI JÓZEF, „Pomniki królów polskich“, in: *Groby trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu Katedry krakowskiej na Wawelu*, Kraków: W Druкарni „Czasu“ W. Kirchmayera, 1868.
- LOTMAN JURIJ, PIATIGORSKI ALEKSANDER, „Tekstas ir funkcija“, in: *Kultūros semiotika: Straipsnių rinktinė, sudarė Arūnas Sverdiolas, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė*, Vilnius: Baltos lankos, 2004, p. 141–152.
- MAŁACHOWICZ EDMUND, *Wilno. Dzieje. Architektura. Cmentarze*, Wrocław: Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 1996.
- MARINI GAETANO, *Iscrizioni antiche delle ville de'palazzi Albani*, Roma: Nella stamperia di Paolo Givnchi, provitore de' libri della biblioteca Vaticana, MDCCLXXXV [1785].
- MARINI GAETANO, *Gli atti e monumenti de'fratelli Arvali: scolpiti gia' in tavole di marmo ed ora raccolti diciferati e comentati*, Roma: Presso Antonio Fulgoni, 1795, p. 1–2,
- MATUŠAKAITĖ MARIJA, *Išėjusiems atminti: laidosena ir kapų ženklainimas LDK*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
- „Memorialas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 14, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 657.
- MORCELLI STEFANO ANTONIO, *De stilo inscriptionum latinarum libri tres*, Vol. 1–3, Romae: Ex Off. Giunchiana Maiore, 1780–1781.

- MURATORIO LUDOVICO ANTONIO, *Novus thesaurus veterum inscriptionum*, t. 1–4, Mediolani: Ex Aedibus Palatinis, 1739–1742.
- PIEKOSIŃSKI FRANCISZEK, *Kamienie mikozyńskie*, Kraków: w Drukarni „Czasu“ Fr. Kulczyckiego, 1896.
- PLĖŠNYS ALBINAS, „Pozityvizmas“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 13, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2010, p. 670–671.
- Po krikščionybės ženklų*, sudarė Nijolė Ratkienė, Utena: Utenos Indra, 2006.
- PUGAČIAUSKAS VIRGILIJUS, „Miestas ir Bernardinų kapinės“, in: *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*, sudarė Vida Girininkienė, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 115–137.
- PUHVEL JAAN, „Epigraphy“, in: *Encyclopaedia Britannica*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/189962/epigraphy/58800/The-decipherment-of-ancient-languages#toc58801>>
- PUZINAS JONAS, „Irašas“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 9, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1956, p. 60–62.
- SIGNORILIO NICCOLO, *Descriptio Urbis Romae eiusque excellentiae*, [s. l.] [s. a.]. „Starożytności krajowe: O nagrobku Xięcia Rochwolda, znalezionym w Orszy“, *Dziennik Wileński*, 1818, t. 2, p. 394.
- [STAROVOLSCIOUS SIMON,] *Starovolscio Simone Monumenta Sarmatarum Beatae Aeternitati Adscriptorum*, Cracoviae: In Officina Viduae & Haeredum Francisci Caesarij, S. R. M. Typog., Anno Domini M. DC. L. V [1655].
- SYRNICKA KRYSZYNA, „O komizmie w epitafiach“, in: *Meninis tekstas: Suvokimas. Analizė. Interpretacija: Mokslinių straipsnių rinkinys*, Nr. 5, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 19–26.
- SZENIC STANISŁAW, *Cmentarz Powązkowski 1790–1850*, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979.
- ŠINKŪNAITĖ LAIMA, „Tapatumo paieškos XVII a. Lietuvos portretinės dailės kontekste“, in: *Meno istorija ir kritika*, Nr. 4: *Menas ir tapatumas = Art and identity*, numerio sudarytoja Nijolė Taluntytė, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2008, p. 66–80.
- TYSZKIEWICZ EUSTACHY, *Groby rodziny Tyszkiewiczów*, Warszawa: Drukiem Jana Jaworskiego, 1873.
- TOLKAČEVSKI KŠIŠTOF, „Asmens įvaizdis XIX a. Vilniaus kapinių epitafijose: komunikacinis aspektas“, in: *Knygotyra*, 2013, t. 61, p. 45–83.
- TOLKAČEVSKI KŠIŠTOF, „Mirusiojo atminimas antkapinio paminklo užrašė“, in: *Vilniaus Bernardinų kapinės 1810–2010*, sudarė Vida Girininkienė, Vilnius: Versus aureus, 2010, p. 199–227.
- Виленский временник. Акты и документы Архива Виленского, Ковенского и Гродненского генерал-губернаторского управления, относящиеся к истории 1812–1813 г. г.*, Ч. 2: *Переписка по части гражданского управления*, Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1913, p. 262–265.
- ФЕДОРОВА ЕЛЕНА ВАСИЛЬЕВНА, *Введение в латинскую эпиграфику*: Учеб. пособие для ист. и филол. спец. ун-тов, Москва: МГУ, 1982.

KŠIŠTOF TOLKAČEVSKI

Experience of Publication Epigraphical Memorial Scripts in Lithuania in Nineteenth Century

Summary

Author in this article defines epigraphical memorial scripts, discusses some of aspects of publication epitaphs in the nineteenth century. The historical context of publication epitaphs is drawn by analysis of ideological currents in Europe (such as preromanticism, romanticism, and positivism), situation of science and publishing. Article also includes extended list of publications of epitaphs from nineteenth century. Furthermore, article examines publishing situation in Lithuania, discusses life and social work of some of more or less known publishers (Józef Ignacy Kraszewski, Adam Honory Kirkor, Joachim Lelewel, Eustachy Tyszkiewicz). The paper also examines published epitaphs choice and their contents.